

ТЕМА 2. ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З ОХОРОНИ ПРАЦІ

1. Охорона праці як об'єкт управління.
2. Організація роботи з охорони праці.
3. Контроль за ефективністю функціонування системи управління охороною праці, виконанням працівниками своїх обов'язків, правил, норм та інструкцій з охорони праці, за станом охорони праці на робочих місцях, аудит охорони праці.
4. Вимоги нормативних актів з охорони праці щодо безпеки виробничих процесів, обладнання, будівель і споруд.
5. Організація безпечного ведення робіт підвищеної небезпеки або таких, де є потреба у професійному доборі згідно з нормативно-правовими актами з охорони праці.
6. Прилади контролю безпечних умов праці. Світлова та звукова сигналізація. Запобіжні написи, сигнальне пофарбування. Знаки безпеки.
7. Засоби колективного та індивідуального захисту працівників. План ліквідації аварій. План евакуації з приміщень у разі аварії.

Охорона праці як об'єкт управління

Охорона праці є комплексною системою, що включає правові, соціально-економічні, організаційно-технічні, санітарно-гігієнічні та інші заходи, спрямовані на створення безпечних і здорових умов праці. Як об'єкт управління, вона передбачає системний підхід до планування, організації, контролю та вдосконалення заходів безпеки на виробництві.

Управління охороною праці – це організована діяльність, спрямована на забезпечення здорових і безпечних умов праці, попередження виробничого травматизму та професійних захворювань.

Основні принципи управління охороною праці:

- Пріоритет життя і здоров'я працівників над виробничими інтересами.
- Комплексний підхід до управління ризиками.
- Запобігання нещасним випадкам та професійним захворюванням.
- Відповідальність роботодавця за стан охорони праці.
- Обов'язкова участь працівників у заходах з охорони праці.
- Контроль і нагляд за дотриманням нормативних вимог.

Мета управління

Забезпечення безпечних умов праці, збереження життя та здоров'я працівників, зниження рівня виробничого травматизму та професійних захворювань.

Завдання управління

1. Розробка та впровадження заходів із забезпечення безпеки праці.
2. Організація системи контролю за дотриманням нормативних вимог.
3. Навчання працівників з питань охорони праці.
4. Забезпечення ефективного функціонування служби охорони праці.
5. Забезпечення засобами індивідуального та колективного захисту.
6. Розслідування та аналіз нещасних випадків, виявлення їх причин і розробка профілактичних заходів.
7. Фінансування заходів з охорони праці.

Управління охороною праці здійснюється на кількох рівнях:

1. Державний рівень:
 - Кабінет Міністрів України, Верховна Рада, Міністерство економіки, Держпраці.
 - Розробка законів, стандартів, нормативних актів, здійснення контролю.
2. Галузевий рівень:
 - Міністерства, відомства, профспілки.
 - Розробка галузевих нормативів, координація роботи підприємств.

3. Рівень підприємства:
 - Керівник підприємства, служба охорони праці, комісія з охорони праці.
 - Організація безпечних умов, контроль, навчання персоналу.
4. Рівень структурних підрозділів:
 - Керівники цехів, дільниць, бригадири.
 - Організація та контроль виконання заходів охорони праці.
5. Рівень працівників:
 - Дотримання правил безпеки, використання засобів захисту, проходження інструктажів.

Ефективне управління охороною праці вимагає чіткої організації, системного підходу та відповідальності всіх рівнів управління. Дотримання принципів охорони праці сприяє створенню безпечного робочого середовища, зменшенню виробничих ризиків та збереженню здоров'я працівників.

Організація роботи з охорони праці.

Організація роботи з охорони праці на підприємстві є важливим компонентом системи управління охороною праці (СУОП). Вона спрямована на забезпечення безпечних умов праці, запобігання травматизму та професійним захворюванням, а також на дотримання законодавчих вимог у сфері охорони праці.

Для ефективної організації охорони праці на підприємстві розробляються посадові інструкції, що визначають права, обов'язки та відповідальність посадових осіб і спеціалістів у цій сфері.

Обов'язки роботодавця

Згідно із Законом України «Про охорону праці», роботодавець зобов'язаний:

- забезпечити безпечні та нешкідливі умови праці;
- організувати навчання з охорони праці;
- створити службу охорони праці на підприємстві;
- забезпечити фінансування заходів із безпеки праці;
- здійснювати контроль за дотриманням вимог охорони праці.

Обов'язки працівників

Працівники повинні:

- виконувати вимоги з охорони праці;
- проходити необхідні інструктажі та навчання;
- використовувати засоби індивідуального захисту;
- повідомляти керівництво про небезпечні ситуації.

Обов'язки, права та відповідальність посадових осіб і спеціалістів

Керівник підприємства

- Відповідає за загальний стан охорони праці.
- Організовує систему управління охороною праці.
- Призначає відповідальних осіб.

Служба охорони праці

- Розробляє та впроваджує заходи з охорони праці.
- Контролює виконання вимог законодавства.
- Організовує навчання працівників.

Керівники структурних підрозділів (начальники цехів, відділів, дільниць)

- Контролюють дотримання вимог безпеки в підрозділах.
- Забезпечують працівників засобами захисту.
- Проводять інструктажі.

Інженерно-технічні працівники

- Впроваджують безпечні технології.
- Проводять аналіз ризиків.
- Контролюють стан обладнання.

Комісія з охорони праці

- Вирішує питання щодо покращення умов праці.
- Аналізує випадки травматизму.
- Проводить перевірки стану охорони праці.

Відповідальність за порушення вимог з охорони праці:

- Адміністративна відповідальність

Посадові особи можуть бути оштрафовані за порушення законодавства про охорону праці (КУпАП, ст. 41).

- Кримінальна відповідальність

Якщо порушення спричинило тяжкі наслідки (ст. 271 Кримінального кодексу України), передбачено штрафи або позбавлення волі.

- Дисциплінарна відповідальність

Передбачає догани, зниження в посаді або звільнення.

Організація роботи з охорони праці вимагає чіткого розподілу обов'язків між усіма учасниками виробничого процесу. Відповідальність за виконання вимог охорони праці має бути визначена на всіх рівнях управління, що дозволяє знизити рівень виробничого травматизму та забезпечити безпеку працівників.

Контроль за ефективністю функціонування системи управління охороною праці, виконанням працівниками своїх обов'язків, правил, норм та інструкцій з охорони праці, за станом охорони праці на робочих місцях, аудит охорони праці.

Контроль за охороною праці є невід'ємною частиною системи управління охороною праці (СУОП) і спрямований на оцінку дотримання вимог безпеки, виявлення ризиків та усунення небезпечних факторів на виробництві.

Види контролю за охороною праці

1. Державний контроль
 - Здійснюється органами державної влади (Держпраці, ДСНС, МОЗ, місцевими органами самоврядування).
 - Включає планові та позапланові перевірки підприємств на відповідність законодавчим вимогам.
2. Внутрішній контроль на підприємстві
 - Організовується керівництвом підприємства, службою охорони праці, профспілковими органами.
 - Може бути систематичним або вибіркоvim.
3. Громадський контроль
 - Виконується представниками профспілок, трудовими колективами.
 - Спрямований на захист прав працівників на безпечні умови праці.

Форми контролю за охороною праці

1. Оперативний (щоденний) контроль
 - Проводиться безпосередніми керівниками змін, ділень, цехів.
 - Охоплює робочі місця, обладнання, дотримання працівниками норм безпеки.
2. Періодичний контроль
 - Проводиться відповідно до встановлених графіків (щотижнево, щомісячно, щоквартально).
 - Виконується службою охорони праці та керівниками підрозділів.
3. Комплексний контроль
 - Здійснюється керівництвом підприємства разом із службою охорони праці, профспілками, медичними службами.
 - Оцінюється загальний стан охорони праці на підприємстві.

Аудит охорони праці

Аудит охорони праці – це незалежна перевірка ефективності функціонування системи управління охороною праці, що включає:

- аналіз відповідності законодавчим вимогам;

- оцінку ризиків на робочих місцях;
- виявлення невідповідностей і розробку рекомендацій;
- розробку заходів для усунення недоліків.

Аудит може проводитися як внутрішніми спеціалістами, так і незалежними аудиторами. Контроль за виконанням працівниками своїх обов'язків, правил та норм з охорони праці. Працівники зобов'язані:

- виконувати вимоги інструкцій з охорони праці;
- використовувати засоби індивідуального захисту;
- повідомляти керівництво про небезпечні ситуації;
- проходити навчання та інструктажі.

Контроль за їх дотриманням здійснюється шляхом регулярних перевірок, тестування знань, спостережень на робочих місцях

Ефективний контроль за охороною праці сприяє зниженню виробничого травматизму, забезпечує відповідність нормативним вимогам та покращує загальний рівень безпеки на підприємстві. Регулярний аудит охорони праці дозволяє оперативно виявляти порушення та розробляти ефективні заходи для їх усунення.

Вимоги нормативних актів з охорони праці щодо безпеки виробничих процесів, обладнання, будівель і споруд.

Нормативні акти з охорони праці встановлюють вимоги до організації безпечних умов праці, технічного стану обладнання, будівель і споруд, а також до виробничих процесів з метою запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням.

1. Вимоги до безпеки виробничих процесів

Організація виробничих процесів

- Виробничі процеси повинні відповідати санітарним, гігієнічним і технічним нормам.
- Забороняється експлуатація устаткування, що не відповідає вимогам безпеки.
- Використання шкідливих та небезпечних речовин регулюється відповідними стандартами.
- Повинні бути передбачені колективні та індивідуальні засоби захисту працівників.

Вентиляція та мікроклімат

- Приміщення повинні бути обладнані вентиляцією, що забезпечує нормований рівень температури, вологості та чистоти повітря.
- Освітлення повинно відповідати нормам для конкретних видів діяльності.

Організація робочих місць

- Робочі місця повинні бути безпечними та ергономічними.
- Розташування обладнання не повинно створювати перешкод для працівників.
- Повинні бути передбачені евакуаційні шляхи.

2. Вимоги до безпеки виробничого обладнання

Проектування та введення в експлуатацію

- Устаткування повинно відповідати державним стандартам безпеки (ДСТУ, ГОСТ).
- Перед введенням в експлуатацію проводяться випробування та сертифікація.

Експлуатація обладнання

- Працівники повинні проходити інструктаж та навчання з безпечного використання обладнання.
- Обладнання повинно мати технічну документацію та маркування.
- Повинні бути передбачені засоби захисту від небезпечних факторів (огородження, аварійні кнопки зупинки тощо).

Технічне обслуговування та ремонт

- Повинні проводитися планові перевірки та обслуговування обладнання.
- Забороняється експлуатація несправного устаткування.
- Ведеться журнал технічного обслуговування.

3. Вимоги до безпеки будівель і споруд

Проектування і будівництво

- Будівлі та споруди повинні відповідати нормам ДБН (Державні будівельні норми) та ДСТУ.
- Конструкції повинні бути розраховані на навантаження, характерні для виробничої діяльності.
- Повинні бути передбачені заходи пожежної безпеки.

Експлуатація будівель і споруд

- Регулярно проводяться перевірки технічного стану конструкцій.
- Забороняється експлуатація аварійних будівель.
- Повинні бути передбачені засоби протипожежного захисту, евакуаційні виходи.

Пожежна та аварійна безпека

- Встановлюються пожежні сигналізації, системи оповіщення.
- Працівники проходять навчання з пожежної безпеки.
- Евакуаційні виходи повинні бути доступними та позначеними.

Дотримання нормативних вимог з охорони праці щодо виробничих процесів, обладнання, будівель і споруд є запорукою безпечних умов праці. Виконання цих норм дозволяє мінімізувати ризики аварійних ситуацій, нещасних випадків і професійних захворювань.

Організація безпечного ведення робіт підвищеної небезпеки або таких, де є потреба у професійному доборі згідно з нормативно-правовими актами з охорони праці.

Роботи підвищеної небезпеки та роботи, що вимагають професійного добору, потребують особливого підходу до організації та контролю, оскільки пов'язані з підвищеним ризиком травматизму, впливом небезпечних та шкідливих факторів.

1. Визначення робіт підвищеної небезпеки та тих, що потребують професійного добору
Згідно з НПАОП 0.00-2.01-05 "Перелік робіт з підвищеною небезпекою", до таких робіт належать:

- роботи на висоті;
- зварювальні та газополум'яні роботи;
- роботи в замкнених просторах (колодязях, ємностях, тунелях);
- роботи з електроустановками;
- експлуатація вантажопідіймальних механізмів;
- роботи з вибухонебезпечними та хімічно небезпечними речовинами;
- підземні та гірничі роботи.

До робіт, що потребують професійного добору, належать:

- роботи водіїв громадського транспорту, кранівників, машиністів, операторів небезпечного обладнання;
- роботи в умовах підвищеного психоемоційного навантаження (авіадиспетчери, оператори АЕС тощо);
- роботи в екстремальних умовах (шахтарі, рятувальники).

2. Організація безпечного ведення робіт підвищеної небезпеки

Допуск до виконання робіт

1. Навчання та перевірка знань

- Працівники проходять спеціальне навчання, курси, інструктажі.
- Знання перевіряються атестаційними комісіями підприємства або державними органами.
- Періодичність навчання – раз на 1-3 роки (залежно від виду робіт).

2. Медичні огляди

- Обов'язковий попередній медичний огляд перед прийомом на роботу.
- Періодичні медогляди (щорічні або частіші залежно від умов праці).

3. Оформлення нарядів-допусків

- Виконання робіт підвищеної небезпеки дозволяється лише за нарядом-допуском.

- Наряд-допуск визначає відповідальних осіб, терміни, заходи безпеки.

3. Вимоги до безпечного виконання робіт підвищеної небезпеки

Забезпечення безпечних умов праці

- Використання засобів індивідуального захисту (каски, респіратори, страхувальні пояси).
- Використання спеціального обладнання та інструментів, що відповідають стандартам безпеки.
- Забезпечення контролю повітряного середовища, рівня шуму, вібрації тощо.

Контроль за дотриманням норм безпеки

- Проведення регулярних інструктажів перед початком роботи.
- Призначення відповідальних осіб за контроль робіт.
- Моніторинг стану здоров'я працівників.

4. Фінансування та відповідальність

Фінансування охорони праці

- Витрати на заходи безпеки покриваються за рахунок роботодавця.
- Фінансується навчання, закупівля засобів захисту, медогляди.

Відповідальність за порушення

- Роботодавець несе відповідальність за неналежне забезпечення безпеки.
- Працівники зобов'язані дотримуватись встановлених правил.
- Державні органи здійснюють перевірки та накладають штрафи за порушення.

Роботи підвищеної небезпеки та ті, що потребують професійного добору, вимагають суворого дотримання нормативних актів, навчання працівників, використання засобів захисту та постійного контролю. Дотримання цих вимог значно знижує ризик виробничого травматизму та забезпечує безпечні умови праці.

Прилади контролю безпечних умов праці. Світлова та звукова сигналізація.

Запобіжні написи, сигнальне пофарбування. Знаки безпеки.

Забезпечення безпечних умов праці передбачає використання спеціальних приладів та систем контролю, які допомагають своєчасно виявити небезпеку та запобігти виробничим травмам. До таких засобів належать прилади моніторингу, світлова та звукова сигналізація, запобіжні написи, сигнальне пофарбування та знаки безпеки.

1. Прилади контролю безпечних умов праці

Контроль стану повітряного середовища

- Газоаналізатори – виявляють концентрацію небезпечних газів (метану, чадного газу, аміаку тощо).
- Детектори пилу та аерозолів – оцінюють рівень запиленості повітря.
- Аналізатори рівня кисню – контролюють вміст кисню в повітрі для запобігання гіпоксії.

Контроль мікроклімату

- Термометри, психрометри – вимірюють температуру та вологість.
- Анемометри – контролюють швидкість руху повітря.
- Шумоміри, віброметри – визначають рівень шуму та вібрації.

Контроль електробезпеки

- Індикатори напруги – визначають наявність електричного струму.
- Прилади заземлення – контролюють стан заземлення електроустановок.

Контроль механічної безпеки

- Динамометри – визначають навантаження на механізми.
- Дефектоскопи – виявляють тріщини та пошкодження в конструкціях.

2. Світлова та звукова сигналізація

Світлові та звукові сигнали призначені для привернення уваги працівників до небезпечних ситуацій.

Світлова сигналізація

- Сигнальні лампи червоного, жовтого та зеленого кольору для позначення режимів роботи обладнання.
- Миготливі маячки на транспортних засобах та небезпечних ділянках.
- Індикатори аварійних режимів на пультах керування.

Звукова сигналізація

- Сирени та гудки для сповіщення про аварію чи небезпеку.
- Звукові оповіщувачі для привернення уваги до небезпечних операцій.
- Голосові системи оповіщення для повідомлень про надзвичайні ситуації.

3. Запобіжні написи, сигнальне пофарбування

Запобіжні написи

- Використовуються для попередження працівників про небезпеку.
- Розміщуються на обладнанні, будівлях, робочих місцях.
- Написи мають бути чіткими, добре видимими, контрастними.

Приклад:

✓ "Обережно! Висока напруга"

✓ "Вхід без засобів індивідуального захисту заборонено"

Сигнальне пофарбування

- Використовується для візуального позначення небезпечних зон.
- Основні кольори:
 - Червоний – заборона, пожежна безпека (вогнегасники, аварійні вимикачі).
 - Жовтий – попередження про небезпеку (зони підвищеної небезпеки).
 - Зелений – безпека, евакуаційні виходи.
 - Синій – обов'язкові дії (вказівки щодо використання ЗІЗ).

Приклад:

Червоні лінії на підлозі позначають небезпечні зони.

Жовті смуги попереджають про наявність обертових частин механізмів.

4. Знаки безпеки

Класифікація знаків безпеки (ДСТУ ISO 7010:2019, ГОСТ 12.4.026-76)

1. Заборонні знаки (червоний колір, білий фон)

- "Вхід заборонено" 
- "Не курити" 
- "Не чіпати – небезпечно" 

2. Попереджувальні знаки (жовтий колір, чорний символ)

- "Обережно! Висока напруга" 
- "Небезпечна зона" 
- "Обережно! Отруйні речовини" 

3. Наказові знаки (синій колір, білий символ)

- "Одягніть каску" 
- "Використовуйте захисні окуляри" 
- "Працювати у рукавицях" 

4. Евакуаційні знаки (зелений колір, білий символ)

- "Вихід" 
- "Напрямок евакуації" 
- "Пункт першої допомоги" 

Система контролю безпеки на підприємствах включає використання приладів моніторингу, світлової та звукової сигналізації, запобіжних написів, сигнального пофарбування та знаків безпеки. Їх правильне застосування допомагає мінімізувати ризики

травматизму, покращити контроль небезпечних процесів і забезпечити безпечні умови праці для всіх працівників.

Засоби колективного та індивідуального захисту працівників. План ліквідації аварій. План евакуації з приміщень у разі аварії.

Безпека працівників на виробництві забезпечується комплексом заходів, що включають використання засобів колективного та індивідуального захисту, а також розробку планів ліквідації аварій та евакуації.

1. Засоби колективного та індивідуального захисту працівників

Засоби захисту поділяються на колективні (які забезпечують безпеку групи працівників) та індивідуальні (які захищають конкретного працівника).

1.1. Засоби колективного захисту (ЗКЗ)

Призначені для зменшення впливу небезпечних та шкідливих факторів на групу людей.

- ◆ Вентиляційні системи – фільтрація повітря, усунення пилу, диму, токсичних речовин.
- ◆ Захисні екрани та огороження – бар'єри, що захищають від рухомих частин механізмів.
- ◆ Автоматичні системи пожежогасіння – спринклерні, газові та водяні системи.
- ◆ Системи шумозахисту – звукоізоляційні панелі, шумопоглинальні покриття.
- ◆ Заземлення та пристрої захисту від ураження електрострумом – автоматичні вимикачі, захисні реле.
- ◆ Попереджувальна сигналізація – звукові та світлові сигнали про небезпеку.
- ◆ Системи евакуації – аварійне освітлення, знаки евакуації, запасні виходи.

1.2. Засоби індивідуального захисту (ЗІЗ)

Призначені для захисту конкретного працівника від шкідливих і небезпечних факторів.

- ◆ Захист органів дихання – респіратори, протигази, фільтруючі маски.
- ◆ Захист очей і обличчя – захисні окуляри, маски, щитки.
- ◆ Захист слуху – навушники, вкладиші, антифони.
- ◆ Захист рук – рукавички (термостійкі, діелектричні, хімічностійкі).
- ◆ Захист ніг – спецвзуття (антиковзке, електроізоляційне, протиударне).
- ◆ Захисний одяг – костюми, комбінезони, халати з вогнестійких або антистатичних матеріалів.
- ◆ Засоби захисту від падіння – страхувальні пояси, мотузки, карабіни.

2. План ліквідації аварій (ПЛА)

ПЛА – це документ, що містить порядок дій у разі аварії для мінімізації її наслідків, захисту життя працівників і відновлення нормальної роботи підприємства.

2.1. Основні етапи розробки ПЛА:

- ✓ Аналіз потенційних ризиків – оцінка можливих аварій та їх наслідків.
- ✓ Визначення відповідальних осіб – створення аварійно-рятувальних груп, призначення відповідальних за евакуацію.
- ✓ Розробка алгоритму дій – поетапний порядок ліквідації аварії.
- ✓ Забезпечення аварійних ресурсів – наявність засобів гасіння пожеж, медичних засобів, засобів зв'язку.
- ✓ Навчання персоналу – регулярне проведення тренувань і перевірок.

2.2. Типові аварійні ситуації, для яких розробляється ПЛА:

- Вибухи та пожежі.
- Викиди небезпечних речовин (газів, хімікатів).
- Аварії на електромережах та обладнанні.
- Затоплення виробничих приміщень.
- Будівельні обвали та механічні руйнування.

3. План евакуації з приміщень у разі аварії

План евакуації – це документ, що містить схеми виходів, шляхи переміщення персоналу та порядок евакуації під час надзвичайних ситуацій.

3.1. Основні елементи плану евакуації:

- ◆ Графічна частина (схема) – показує шляхи виходу, місця розташування аварійного інвентарю.
- ◆ Текстова частина – містить порядок дій працівників, способи зв'язку та місця збору евакуйованих.
- ◆ Позначення евакуаційних шляхів та виходів – знаки безпеки, світлові вказівники.
- ◆ Визначення відповідальних осіб – керівники евакуації, особи, що контролюють вихід персоналу.

3.2. Види евакуації:

- ◆ Негайна евакуація – у разі загрози життю (вибух, пожежа, отруєння газами).
- ◆ Поступова евакуація – у випадках, коли небезпека розвивається поступово (затоплення, пошкодження конструкцій).
- ◆ Часткова евакуація – переміщення працівників із небезпечної зони до безпечної.

3.3. Засоби забезпечення евакуації:

- ✓ Світлові вказівники "ВИХІД".
- ✓ Аварійне освітлення шляхів евакуації.
- ✓ Сигнальна система сповіщення (звукова, голосова).
- ✓ Запасні виходи та евакуаційні сходи.

Засоби колективного та індивідуального захисту, плани ліквідації аварій та евакуації є ключовими елементами системи безпеки на підприємстві. Їх ефективне застосування дозволяє мінімізувати ризики, захистити працівників від виробничих небезпек та зменшити наслідки надзвичайних ситуацій.